

Oppitunteja yrityksestä väitellä tekoälyskeptikon kanssa

Jakso alkoi poliittisella meemillä, jonka julkaisin: Donald Trump ja Benjamin Netanyahu oransseissa vankipuvuissa istumassa kerrossängyssä lämpimän, nostalgisen jouluteeman alla, jossa lukee “All I Want for Christmas”. Visuaalinen ironia oli välitön ja terävä. Sen luominen vaati tarkoituksellisia kiertoteitä. Nykyiset kuvagenerointimallit sisältävät sekä politiikkasuojauksia että teknisiä johdonmukaisuusrajoituksia:

- Grok sallii karikatyyrit tunnetuista henkilöistä, mutta ei onnistu luotettavasti tuottamaan päällekirjoitettua tekstiä.
- ChatGPT osaa generoida koristeellista juhlovaa tekstiä kuten “All I Want for Christmas”, mutta sen suojausmekanismit kieltäytyvät kehoitteista, joissa eläviä poliittisia johtajia kuvataan vankila-asetelmissa.

Yksikään malli ei pystynyt tuottamaan koko kuvaa. Vastakkaiset elementit — latautunut poliittinen satiiri yhdistettynä sentimentaaliseen jouluviestiin — laukaisevat kieltäytymismekanismeja tai johdonmukaisuusvirheitä. Suuret kielimallit (LLM:t) ovat yksinkertaisesti kykenemättömiä syntetisoimaan näin käsitteellisesti vastakkaisia komponentteja yhteen johdonmukaiseen tulosteeseen. Generoin kaksi elementtiä erikseen ja yhdistin sekä muokkasin ne manuaalisesti GIMP-ohjelmalla. Lopullinen komposiitti oli kiistatta ihmisen tuottama: minun konseptini, minun valitsemani komponentit, minun kokoamiseni ja säätöni. Ilman näitä työkaluja satiiri olisi jäänyt pääni sisään tai toteutunut kömpelöinä tikku-ukkoina — riisuttuna kaikesta visuaalisesta voimasta.

Joku ilmoitti kuvan “tekoälygeneroiduksi”. Seuraavana päivänä palvelimelle otettiin käyttöön uusi sääntö, joka kielsi generatiivisen tekoälyn sisällön. Tämä sääntö — ja meemi, joka sen laukaisee — inspiroi suoraan kirjoittamaan ja julkaisemaan esseen “Korkeadimensioiset mielet ja serialisoinnin taakka: Miksi LLM:t ovat tärkeitä neurodivergentille kommunikaatiolle”. Toivoin sen kannustavan pohdintaa siitä, miten nämä työkalut toimivat kognitiivisina ja luovina apuvälineinä. Siitä kehittyi kuitenkin melko kiusallinen keskustelu ylläpitäjän kanssa.

Skeptikon kanta ja keskustelu

Ylläpitäjä väitti, että LLM:iä ei kehitetä ihmisen hyödyksi vaan ne edistävät resurssien hukkaa ja militarisaatiota. Hän mainitsi energiankulutuksen, sotilaalliset yhteydet, mallien romahtamisen, hallusinaatiot ja “kuolleen internetin” riskin. Hän paljasti lukeneensa esseeni vain pintapuolisesti ja myöntäneensä omistavansa tehokkaan pelitietokoneen, jolla voi ajaa kehittyneitä paikallisia LLM:iä yksityiseen viihteeseen, sekä pääsyn vielä suurempiin malleihin ystävän kautta.

Useita ristiriitoja ilmeni:

- Oma työni tapahtuu matalatehoisella, korjattavalla Raspberry Pi 5:llä (5–15 W) käyttäen jaettuja pilvi-instansseja. Hänen paikallinen settinsä kuluttaa paljon enemmän omaa energiaa ja laitteistoa.
- Hänen “tinkeringiinsä” käyttämänsä laitteisto tulee yrityksiltä (Intel, AMD, NVIDIA), joilla on miljardeja suoria puolustusministeriön sopimuksia.

Erityisen silmiinpistävää oli, että aitoutta suojellakseen kieltoa valvomassa oleva henkilö vähätteli jotakuta, joka aktiivisesti stressitesti LLM:iä faktuaalisen ja geopolitiittisen vinouman varalta (katso julkiset auditoinnit Grokista ja ChatGPT:stä).

Hawking-analogia ja ylläpitäjän omat sanat

Ylläpitäjä identifioitui neurodivergentiksi ja tunnusti tekoälyn potentiaalin apuvälineteknologiana. Hän kehui reaaliaikaisia tekstityslaseja näkövammaisille “todella siistiksi”, mutta vaati, että “koneen kirjoittama essee tai piirretty kuva on eri asia”. Hän lisäsi: “Neurodivergentit ihmiset voivat tehdä näitä asioita, monet ovat voittaneet esteitä kehittääkseen näitä taitoja.” Hän kuvasi myös omaa kokemustaan LLM:istä: “Mitä enemmän tiedän aiheesta jo ennestään, sitä vähemmän tarvitsen tekoälyä. Mitä vähemmän tiedän aiheesta, sitä huonommin olen varustautunut huomaamaan hallusinaatioita ja korjaamaan niitä.” Nämä lausunnot paljastavat syvän epäsymmetrian siinä, miten apuvälineitä tuomitaan.

Kuvitelkaa soveltavan samaa logiikkaa Stephen Hawkingiin:

“Tunnustamme, että äänisyntetisaattori voisi auttaa sinua kommunikoimaan nopeammin, mutta haluaisimme sinun yrittävän kovempaa luonnollisella äänelläsi. Monet motor neuronetaudista kärsivät ovat voittaneet esteitä puhuakseen selkeästi — sinunkin pitäisi kehittää näitä taitoja. Kone tekee jotain erilaista kuin aito puhe.”

Tai hänen omasta näkökulmastaan faktuaaliseen tarkkuuteen:

“Mitä enemmän Hawking jo tietää kosmologiasta, sitä vähemmän hän tarvitsee syntetisaattoria. Mitä vähemmän hän tietää, sitä huonommin hän on varustautunut huomaamaan virheitä koneen äänessä ja korjaamaan niitä.”

Kukaan ei hyväksyisi tätä. Ymmärsimme, että Hawkingin syntetisaattori ei ollut kainalosauva tai laimennus — se oli välttämätön silta, joka antoi hänen poikkeuksellisen mielensä jakaa täyden syvyytensä ilman ylitsepääsemättömiä fyysisiä esteitä.

Ylläpitäjän mukavuus lineaarisessa, ihmisen tukemassa proosassa heijastaa kognitiivista tyyliä, joka vastaa läheisemmin neurotyypillisiä odotuksia. Oma profiilini on päinvastainen: faktuaalinen ja looginen syvyys tulee luonnostaan (kuten monikielisen julkaisualustan kehittäminen kokonaan itse), mutta tukirakenteisen, saavutettavan proosan tuottaminen ihmisyleisölle on aina ollut este — juuri se, mitä essee kuvaa. Hyväksyä tekstityslasit tai altteksti laillisina apuvälineinä mutta hylätä LLM-tukirakenne kognitiiviselle poikkeavuudelle on piirtää mielivaltaisen raja. Mastodon ja laajempi Fediverse ylpeilevät usein

inklusiivisuudellaan. Silti tämä tuo uusia portteja: tietyt apuvälineet ovat tervetulleita; toiset on voitettava yksilöllisellä vaivalla.

Historiallisia kaikuja: Vastustus transformatiivisia työkaluja kohtaan

Julkisen generatiivisen tekoälyn käytön kattava hylkääminen toistaa toistuvaa mallia teknologian historiassa. 1800-luvun alun Englannissa taitavat kutojat, ludditit, hajottivat mekaanisia kangaspuita, jotka uhkasivat heidän ammattiaan ja toimeentuloaan. Kaupunkien kaasulamppusyöttäjät vastustivat Edisonin hehkulamppua peläten vanhentumista. Vaunurit, tallirenkkit ja hevosten kasvattajat vastustivat autoa eksistentiaalisena uhkana elämäntavalleen. Ammattikirjoittajat ja piirtäjät katsoivat valokopiokoneetta hälytyksellä uskoen sen devalvoivan huolellista käsityötä. Ladontakoneistajat ja painajat taistelivat tietokoneistettua ladontaa vastaan.

Joka tapauksessa vastustus johtui aidosta pelosta: uusi teknologia teki heidän ylpeilemänsä taidot vanhentuneiksi uhaten taloudellisia rooleja ja sosiaalista identiteettiä. Muutokset tuntuivat ihmistyön devalvaatiolta.

Silti historia arvioi näitä innovaatioita niiden laajemmalla vaikutuksella: mekaniikka vähensi raatamista ja mahdollisti massatuotannon; sähkövalaistus pidensi tuottavia tunteja ja paransi turvallisuutta; autot antoivat henkilökohtaisen liikkumisen; valokopiokoneet demokratisoivat tiedon saatavuuden; digitaalinen ladonta teki julkaisemisesta nopeampaa ja saavutettavampaa. Harva tänään palaisi kaasulamppuihin tai hevospelillä liikkumiseen vain säilyttääkseen perinteisiä töitä. Työkalut laajensivat ihmisen kykyjä ja osallistumista paljon enemmän kuin ne vähensivät sitä.

Generatiivinen tekoäly — käytettynä kognition tai luovuuden proteesina — seuraa samaa rataa: se ei hävitä ihmisen intentioita vaan laajentaa ilmaisua niille, joiden ideoita on rajoittanut suorituksen esteet. Sen suoraviivainen hylkääminen riskeeraa luddilaisen impulssin toistamisen — tuttujen prosessien puolustamisen laajemman osallistumisen kustannuksella.

Johtopäätös: Kuka päättää, mitkä apuvälineet ovat hyväksyttäviä?

Tässä esseessä kerrotut tapahtumat — yksi ilmoitettu kuva, yksi hätäisesti otettu kielto, yksi pitkittynyt väittely — paljastavat enemmän kuin paikallisen erimielisyyden teknologiasta. Ne paljastavat paljon syvemmän ja perustavanlaatuisemman kysymyksen: **Kuka saa päättää, mitkä apuvälineet ovat hyväksyttäviä ja mitkä eivät?** Pitäisikö sen olla ihmiset, jotka elävät siinä ihossa ja aivoissa, jotka tarvitsevat apuvälinettä — ne, jotka tietävät päivittäisestä kokemuksesta, mikä rakentaa sillan kykyjen ja täyden osallistumisen välillä? Vai ulkopuoliset, kuinka hyväntahtoisia tahansa, jotka eivät jaa sitä elettyä todellisuutta ja siksi eivät voi tuntea esteen painoa?

Historia vastaa tähän kysymykseen toistuvasti, ja lähes aina samaan suuntaan. Pyörätuoleja kritisoitiin kerran riippuvuuden edistämisestä; kuurojen koulutuksessa vaadittiin pitkään huultenlukua ja suullista puhetta viittomakielen sijaan. Joka tapauksessa vammaan lähimpänä olevat ihmiset lopulta voittivat — eivät siksi, että he kielsivät huolen kustannuksista, saatavuudesta tai mahdollisesta väärinkäytöstä, vaan koska he olivat ensisijaisia auktoriteetteja siinä, mikä todellisuudessa palautti heidän toimijuutensa ja arvokkuutensa.

Suuret kielimallit ja muut generatiiviset työkalut elämme nyt samaa sykliä uudelleen. Monet, jotka portinvartijoina niiden käyttöä, eivät koe niitä spesifejä kognitiivisia tai ekspressiivisiä esteitä, jotka tekevät lineaarisesta tukirakenteesta, narratiivisesta virtauksesta tai nopeasta serialisoinnista uuvuttavan vieraskielisen käännöstehtävän. Ulkopuolelta ” yritä vain kovempaa ” tai ” kehitä taito ” voi kuulostaa kohtuulliselta. Sisältä työkalu ei ole oikotie vaivannäön ympäri; se on ramppi, kuuloapuväline, proteesi, joka vihdoin antaa olemassa olevan vaivannäön päästä maailmaan.

Syvin ironia ilmenee, kun tuomarit identifioituvat neurodivergeenteiksi, mutta heidän erityinen neurologiansa vastaa läheisemmin neurotyypillisiä odotuksia tuomittavalla alueella. ” Minä voitin sen näin, joten muidenkin pitäisi ” on ymmärrettävää, mutta se toimii silti portinvartijuutena — toistaen samoja normeja, joita kritisoidaan neurotyypillisiltä auktoriteeteilta. Johdonmukainen eettinen periaate on ajankohtainen:

- Vammaan lähimpänä oleva henkilö on ensisijainen auktoriteetti siinä, mikä mahdollistaa hänen merkityksellisen osallistumisensa.
- Ulkoinen kritiikki on laillista kollektiivisista haitoista (ympäristövaikutus, väärän tiedon riski, työvoiman siirtymä), mutta ei apuvälineen sisäisestä laillisuudesta itsestään.

Erityisen paljastava kaksoisstandardi ilmenee laajalle levinneessä vaatimuksessa, että generatiivisen tekoälyn käyttö on eksplisiittisesti paljastettava. Emme vaadi samanlaista paljastusta useimmista muista apuvälineistä. Päinvastoin, juhlimme teknologisia edistysaskeleita, jotka tekevät niistä näkymättömiä: paksut lasit korvattu piilolinssillä tai taittoleikkauksella; kömpelöt kuuloapuvälineet miniatyrisoitu lähes näkymättömiksi; fokus-, mieliala- tai kipulääkitys otettu yksityisesti ilman alaviitettä tai disclaimeriä. Näissä tapauksissa yhteiskunta kohtelee diskreettiä, piilotettua käyttöä edistyksenä — arvokkuuden ja normaaliuden palautuksena. Silti kun apuväline laajentaa kognitiota tai ekspressiota, käsikirjoitus kääntyy: nyt se on merkittävä, ilmoitettava, perusteltava. Näkymättömyydestä tulee epäilyttävää eikä toivottavaa. Tämä valikoiva läpinäkyvyysvaatimus ei ole todellisuudessa estämässä petosta; se on säilyttämässä mukavuutta tietyn kuvan kanssa avustamattomasta ihmisen authorshipista. Fyysiset korjaukset saavat hävitä; mielen korjaukset on pidettävä näkyvästi merkittyinä.

Jos haluamme olla johdonmukaisia, meidän on joko vaadittava paljastusta jokaisesta apuvälineestä (absurdi ja tunkeileva vaatimus) tai lopetettava kognitiivisten työkalujen eristäminen erityiseen tarkasteluun. Periaatteellinen kanta — se, joka kunnioittaa autonomiaa ja arvokkuutta — on antaa jokaisen henkilön päättää, miten näkyvä tai näkymätön hänen apuvälineensä on, ilman rankaisevia sääntöjä, jotka kohdistuvat yhteen

avun muotoon koska se häiritsee olemassa olevia käsityksiä luovuudesta ja älystä. Tämä essee ei ole pelkkä puolustus yhdelle tietylle työkalulle. Se on puolustus laajemmalle oikeudelle vammaisille ja neurodivergeenteille ihmisille määritellä omat saavutettavuustarpeensa ilman, että heidän tarvitsee perustella niitä niille, jotka eivät ole koskaan kävelleet heidän kengissään. Tämän oikeuden ei pitäisi olla kiistanalainen. Silti, kuten edellinen kertomus osoittaa, se vielä on.